

DUES TABES HEBRAIQUES DE L'ALJAMA DE CASTELLÓ D'EMPÚRIES

per Miquel Pujol i Canelles

La publicació de tabes d'arrendament o venda d'impostos de les comunitats hebrees medievals és, en general, relativament abundant. Amb tot, l'estudi analític que se n'ha fet fins ara és molt més restringit. Entre els autors que han publicat documents relacionats d'alguna manera amb aquest tema, cal citar Serrano y Sanz¹, Lacave², Vidal³, Morel-Fatio⁴, Finkelstein⁵, Epstein⁶, i alguns altres⁷. Baer, per la seva banda, tot i haver publicat diverses *taqanot* (estatuts) sobre el règim intern d'algunes aljames de la corona catalano-aragonesa, no sembla haver dedicat una especial atenció a ordinacions de caràcter econòmic⁸. I el mateix podríem dir de Régné⁹ i de Jacobs¹⁰.

En aquests darrers anys, en què la sensibilitat pels temes econòmics en general s'ha desvetllat considerablement¹¹, la publicació, avui per primera vegada, de les presents tabes hebraiques pertanyents a la comunitat jueva establerta a Castelló d'Empúries durant l'Edat Mitjana¹², pot representar una valuosa aportació a l'estudi de l'economia interna de la dita aljama, com també, per extensió, una aproximació al coneixement d'altres comunitats jueves del nostre país similars a aquesta.

D'altra banda, ambdues tabes ofereixen la particularitat d'haver-se'n conservat el manuscrit en hebreu, llengua originària en què foren redactades.

EL QUADERN MANUSCRIT

El quadern conté vuit fulls de paper, de format 22,5 × 15 cm. No presenta cap coberta, ni títol, ni foliació. Hi manquen uns 9 × 5 cm de

paper a l'angle esquerre dels quatre darrers fulls, aparentment estripats. Als angles dels altres quatre fulls primers, l'escriptura apareix descolorida a causa de la humitat, fins al punt que en la seva major part és pràcticament il·legible a ull nu. La resta es conserva en un relatiu bon estat.

Els folis 4r, 6r, i 6v apareixen completament en blanc; igualment el terç inferior i mitjà del foli 3v i 8r respectivament, com també més de la meitat inferior del foli 7r; el foli 8v, que és l'últim, té escrites únicament dues línies al peu de la pàgina.

El color del paper, com és típic dels documents antics, és d'un blanc esgrogissat que tendeix a obscurir-se en les parts més afectades per la humitat. D'altra banda, a les parts llegibles, la tinta apareix força esvaïda.

El conjunt està integrat per dos plecs, que havien estat relligats amb fil, del qual es conserven restes en el plec primer. Els folis de 1r a 3v i de 5r a 5v contenen íntegrament escriptura hebraica; els altres, 4r, 7r, 7v i 8r, estan escrits en llengua llatina, llevat dels 4v i 8r, en què figuren, respectivament, escrites en hebreu, tres mitges línies situades a l'angle inferior esquerre, i també tres altres línies íntegres al capdamunt, més tres o quatre mots, gairebé il·legibles, tres espais més avall. Finalment, les dues línies escrites al peu del foli 8v són igualment en hebreu. L'escriptura és l'hebraica cursiva dita sefardita, utilitzada normalment als documents jueus durant el segle XIV a Catalunya.

La numeració de capítols en xifres romanes, amb què he facilitat les referències al text hebreu transcrit, obeeixen evidentment a raons metodològiques. Per a referir-me als textos escrits en llatí continguts en diferents folis del quadern, utilitzo convencionalment la lletra L seguida del número del foli. El text hebreu conté alguns mots catalans aljamiats, que apareixen en negreta a la versió catalana (vegeu-ne la llista a continuació del text de la taba).

És probable que el quadern, poc després de la seva escriptura, fos inserit en un protocol notarial. Els diversos instruments d'aquest tipus escrits en llengua llatina que ocupen, com he fet notar, algunes de les cares deixades en blanc per l'escriptura hebraica, ho posen en evidència.

Actualment, el manuscrit forma part de la meua col·lecció particular.

ASPECTES HISTÒRICS I ESTRUCTURALS

El dia 21 d'agost de l'any 1333, l'infant Pere, aleshores comte d'Empúries, atorgà un important privilegi als seus jueus de la vila de Castelló d'Empúries¹³. Entre altres coses, es concedia a l'aljama el dret d'arren-

dar, mitjançant pública subhasta i per un determinat període, l'ajuda o impost de productes, mercaderies i virtualles, objecte de compra-venda, com també préstecs i fermances («de rebus, mercibus et virtualibus vendendis et emendis ac etiam de mutuis factis et faciendis et levatis et refirmamentis»), tot en profit de la pròpia aljama («ad bonam utilitatem ipsius aljame»). En virtut del mateix privilegi, els jueus posseïen la facultat d'elegir una comissió amb l'encàrrec de redactar el procediment de fixació de les taxes que gravaven els diversos productes, a més d'establir sancions i nomenar cisadors o col·lectors idonis. La comissió que dictaminava sobre tals impostos, havia d'estar constituïda per quatre membres, elegits per tres representants de l'aljama, i la seva actuació estava supeditada a l'autorització i assessorament del sots-veguer¹⁴.

Totes les tabes de l'aljama de jueus de Castelló d'Empúries presenten una estructura molt similar a les municipals vigents a la dita vila en aquella època, les quals contenen les capitulacions dels diferents impostos —ajudes—, atorgats semblantment en virtut de privilegis comtals. És probable que l'aljama n'adoptés el sistema a partir dels models de la *universitat*, com en tantes altres coses¹⁵.

De fet, les tabes de les ajudes poden ser considerades una espècie d'ordinacions o acords, almenys en el sentit ampli del vocable. Així sembla desprendre's del text hebreu, en què apareix en tres ocasions la forma verbal *hiskamnu* [V, VI i IX] («hem acordat») de la mateixa arrel que el mot *haskamà* («acord»).

En realitat, tals acords de caràcter particular de l'aljama, és a dir, relatiu a la seva economia interna, constitueixen veritables *haskamot*, terme que entre altres significats fou utilitzat al nostre país per indicar, segons Moshe Carmily-Weinberger¹⁶, les normes establertes per la pròpia aljama, relatives especialment a l'organització i administració dels afers interns de la comunitat. Epstein se situa en aquesta mateixa línia quan, englobant *taqanà* i *haskamà*, afirma que regulaven la vida de la comunitat¹⁷.

Les presents tabes comporten, per tant, al meu parer, el caràcter de *haskamot* o acords, que la versió llatina acostuma a expressar per mitjà del vocable *ordinationes*. Hi ha constància que l'aljama de Castelló d'Empúries enregistrava el conjunt dels acords institucionals i administratius en l'anomenat *Liber Ordinationum Consilii*¹⁸. No obstant tot el que acabo d'expressar sobre el caràcter d'ordinacions d'aquest tipus de taxes indirectes amb vista a la utilitat de l'aljama, opto pel manteniment de la denominació *taba* aplicada al nostre quadern, que fou precisament la que el notari públic utilitzà per a referir-s'hi. En efecte, a l'instrument notarial llatí inclòs al quadern hebreu [L fol. 4v], el cartell de les capitulacions o **llista de les condicions del contracte de l'impost** rep el nom de *tabba* («prout continetur in presenti tabba ebraycha»)¹⁹.

Respecte als individus —jueus i cristians— que intervingueren en ambdues tabes, llurs càrrecs i condició, el preu de l'adquisició de les ajudes, com també les circumstàncies del procés protocolari en què es portaren a terme, en tenim notícia gràcies a la documentació en llengua llatina inclosa al mateix quadern.

L'any 1392, en què foren subhastades aquestes tabes, ocupaven el càrrec de secretaris de l'aljama de Castelló d'Empúries, Abib Cohén, Salamó Issac, Perfet Bonsenyor i Astruc Adret. Dirigí la subhasta Guillem Puig, corredor públic de l'esmentada vila.

Es tracta, tanmateix, de dues tabes distintes: l'anomenada dels deutes i la del vi i raïm. La primera fou adjudicada per un any —a partir del primer d'agost fins a trenta-u de juliol de l'any següent— als jueus castellanins Samuel Issac, Issac Mahir i al gironí Issac Rovén al preu de cent-quaranta lliures melgoreses [XXIX, i L fol. 5r]. Pel que es veu, Regina, la vídua d'Issac Mahir, havia anticipat a l'aljama una determinada quantitat, de manera que ara els compradors es comprometen a pagar el preu de l'arrendament a ella en un cert termini.

L'ajuda del vi i raïm fou subhastada el 25 de novembre i atribuïda pel mateix procediment als jueus Mahir —el nom complet del qual no es pot llegir a causa del mal estat del quadern—, Salamó Issac Mahir i Deulosal de Malgur, al preu de cent lliures, de les quals se'n pagaren setanta a compte, segons consta en el document debitori i en l'època de pagament, datada el 9 de desembre del mateix any [L fol. 8r]. En aquesta mateixa data, Issac Abraham, en qualitat de clavari de l'aljama, féu cessió de drets sobre les dites setanta lliures a favor de Zarch Perfet, jueu de Castelló, el qual féu cancel·lar el document debitori el 9 de gener de 1394 [L fol. 4v]. Referent a les restants trenta lliures, els compradors es comprometeren a pagar-les durant tot el proper mes de gener, la qual cosa tingué efecte, segons consta en la corresponent àpoca estesa pels secretaris de l'aljama [L fol. 7v]. El clavari Issac Abraham en féu cessió a favor d'Astruc de Besalú, a qui consta que l'any 1393 li pagaren quinze lliures, a compte de les trenta, per mà de Salamó Issac [L fol. 7v].

La redacció d'ambdues tabes en la llengua original hebrea anà a càrrec del clavari de l'aljama, Issac Abraham [L fol. 4v]²⁰.

Quant als subjectes passius de l'impost, aquests són òbviament els jueus que integraven permanentment la comunitat. Cal, però, tenir en compte que al manuscrit, almenys en dues ocasions, es fa esment dels jueus nouvinguts i transeünts [II, XXI]. Aquests darrers, a Castelló d'Empúries, per la seva condició de capital del comtat, gairebé un lloc de pas, junt amb la circumstància de ser-hi establerta una de les principals comunitats jueves a l'àrea nord-est de Catalunya (Girona, Besalú i Perpinyà), hi eren particularment nombrosos, com es pot comprovar per

les freqüents referències en els *Libri Judeorum*, sobretot del segle XIV, pertanyents a la dita aljama²¹.

ANÀLISI DE LES TABES

Les dades comunes a ambdues tabes, com ara les referents a la declaració, el jurament, les circumstàncies de lloc i dia, etc., les veurem ara globalment a l'extens apartat de l'ajuda dels deutes que, d'acord amb l'ordre que segueix el manuscrit, ocupa el primer lloc. Quant als aspectes propis que les diferencien entre si, aquests són analitzats per separat en llurs corresponents capítols.

TABA PRIMERA: L'AJUDA DELS DEUTES

La primera taba és denominada al protocol notarial adjunt, d'una manera genèrica, impost o ajuda dels deutes dels jueus («impositionem sive ajudam debitorum judeorum») [L fol. 4v]. Comprèn, en el manuscrit hebreu, els ítems o apartats que a la traducció he numerat convencionalment del I al XXX. Els onze primers capítols tracten específicament dels deutes derivats dels préstecs i empenyoraments, en què la relació creditor/deutor apareix tipificada entre jueu i cristià [I-X] i entre jueu i jueu [II-X, XI]. Es dona per sobreentès que el deute es formalitzava normalment per mitjà d'un document debitori, carta de comanda, albarà, dita de canviador o de clavari [I-II]. Referent al capital, matèria del préstec, es distingeix molt bé si és de contribució de la comunitat o si és de capital no subjecte a aquesta contribució, per bé que tots dos paguen l'ajuda [II, VI]. Tal distinció referent al capital objecte del préstec, mostra que els legisladors tenien molt present que hi havia individus que posseïen cabals procedents de fora, no subjectes a la contribució de la comunitat. Per això, calia determinar si el préstec es feia amb cabals propis, o d'algun individu resident fora de la vila i comunitat. Els ítems III, V i VII contemplen aquesta darrera possibilitat, és a dir, els préstecs que es feien amb capital que no pertanyia a la comunitat. En tal cas, si el notari que estenia el document residia al comtat, hi havia l'obligació de declarar-ho i, consegüentment, estava subjecte a l'impost [III]. Si el notari no residia al comtat i estenia el document debitori fora del comtat, igualment hi estava subjecte, sempre, però, que el lliurament es fes dins el comtat [V]. I si el capital no subjecte a la contribució era en comanda per **a negociar, o pertanyia al propi individu**, també hi estava subjecte, mentre el capital hagués estat en poder seu dins el comtat durant vuit

dies, llevat del cas que l'impost ja hagués estat pagat a més de quatre llegües de distància [V].

De fet, estava obligat a l'ajuda tot particular, habitant o no del comtat [III, VI] que hagués invertit cabals de la contribució de la comunitat, tant si ho feia davant notari resident al comtat [III], com davant un de foraster [IV].

És obvi que, amb aquesta darrera disposició, s'intentava prevenir la possibilitat que el particular de l'aljama induís a fer sortir el prestatari dels límits del comtat, amb vista a eludir l'impost, per tal d'estipular un contracte de préstec o qualsevol altre que, per la seva naturalesa, estigués subjecte a pagament [VII].

Pràcticament, doncs, es preveuen tots els casos per dictar-hi l'obligació del pagament de l'impost.

Obligatorietat de la declaració

L'obligació de declarar consta d'una forma reiterativa en nombrosos apartats [III-IX, XVII, IV', VII']. És lògic que aparegui com *leitmotiv* dels legisladors de l'impost, ja que una de llurs preocupacions era la d'evitar — com acabem de veure — que cap dels individus contemplats en la norma, pogués sostreure's al deure de contribuir, per tal concepte, al comú.

En realitat, la declaració anava vinculada al pagament («declarar per a pagar» [III], «declarar i pagar» [IV-VII]). Així, una vegada establertes les taxes pels secretaris, calia vetllar per llur observança. Els taxadors no solament fixaven la quantia de l'impost, sinó que també tendien a reforçar l'autoritat dels compradors, insistint una i altra vegada sobre l'obligació que els particulars tenien de declarar.

Tal obligació de declarar s'estenia àdhuc a tothom qui prestava al comte o als seus oficials, per bé que estaven exempts — com veurem més endavant — del pagament de l'impost [XX].

Fins a tal punt urgia el compliment d'aquesta norma que, una vegada feta la declaració, si aquesta no responia a la realitat, el particular era constret, a requesta d'un dels compradors, a fer relació jurada de tot el que no havia declarat i, si el particular s'hi negava, el comprador o els compradors tenien el dret de fer-li una talla o estimació a criteri de tots els secretaris, o de llur majoria [XXIV]. Calia, doncs, declarar amb fidelitat. D'aquí s'entén que la declaració recolzés sobre el jurament.

Importància del jurament

El mot jurament s'expressa trenta-quatre vegades en el text, i apareix repartit en gairebé tots els ítems [III-IX, XI, XIV, XVII-XVIII, XX, XXII, XXVII, IV'-VII']. Tal freqüència corrobora la importància que els jueus donaven al jurament, fins al punt que ni les dones no n'estaven dispensades [XVIII]. A més del jurament que revestia caràcter solemne, «verídic i sincer», protegit per sancions, obligatori dues vegades l'any [XVIII], n'estava previst un altre de caràcter particular, exigible sempre que semblés convenient a ulls dels compradors de l'ajuda [III, VIII, XI, etcètera].

L'obligació de prestar jurament afectava els particulars de la comunitat i tots els qui d'alguna manera s'hi havien adherit, a requesta dels compradors de l'ajuda [XVIII]. Però, a més, cal assenyalar dos tipus de persones que, malgrat no ser jueus, també en certa manera estaven obligats al jurament: el corredor-intermediari i el notari públic. Els primers eren constrets a prestar jurament, a requesta dels compradors de l'ajuda, de tot allò que coneguessin relatiu a l'home o la dona que contractaven matèries subjectes a la contribució de la comunitat [XIV]. Quant als notaris de la vila i comtat —als quals els particulars estaven obligats a autoritzar la inspecció de qualsevol contracte concernent els compradors de l'ajuda—, corresponia als secretaris aconseguir de la cort comtal, a requesta dels compradors, que aquells prestessin jurament de mostrar i declarar amb fidelitat —sempre que els dits compradors volguessin fer una inspecció en els llibres notariais— tots i cadascun dels apuntaments, en virtut de l'autoritat que fos, de qualsevol client jueu, sobre coses que concernissin els interessos dels compradors de l'ajuda [IX].

Als particulars de la comunitat, per la seva banda, els era prohibit de recórrer al notari públic que es negava a prestar jurament. En tal cas, era competència dels secretaris i de la majoria dels compradors elegir-ne un altre [IX].

Circumstàncies de la declaració: lloc i dia

Les declaracions, calia fer-les a la sinagoga el dia indicat, que era el divendres [XVII], l'últim dia feiner de la setmana. Un dels compradors de l'ajuda, o bé el receptor de les declaracions, havia de ser-hi present a partir de l'hora terça fins a l'hora de la *minhà* [XX]²². Per motius d'absència del particular, les declaracions podien prorrogar-se fins al propinent divendres [XIX]. La declaració era enregistrada a l'anomenat *Llibre de Declaracions* [XXII] de la comunitat²³.

És oportú d'insistir aquí en la distinció establerta al propi text entre l'enregistrament oficial dels contractes o operacions econòmico-mercantils en què intervenien els particulars de la comunitat, rebuts pels notaris públics de la vila i comtat degudament facultats per l'autoritat [VIII-IX], i aquell altre realitzat per un dels compradors de l'ajuda o el receptor de les declaracions a la sinagoga a l'esmentat *Llibre de Declaracions*, dotat de validesa per al règim intern de la comunitat [XXII].

Quant al contingut de la declaració que el particular feia als compradors de l'ajuda, era imprescindible fer-hi constar, com és lògic, l'import del deute, el nom del prestatari i el del notari [XIX].

Les taxes de l'ajuda

La taxa que gravava qualsevol operació econòmico-mercantil subjecta a contribució estava fixada normalment en sis diners per cada lliura de la quantitat consignada al contracte, i així d'una forma proporcional segons més o segons menys. Quan el valor no hi era estipulat, hom procedia a calcular per mesures o conceptes d'acord amb el barem que segueix:

Préstec amb penyora i albarà 4 diners per lliura
 Préstec amb penyora sense albarà 2 diners per lliura
 Document de compromís amb fiador 6 diners per lliura
 Compromís sense document amb fiador 3 diners per lliura
 1 mitgera de blat 8 sous
 1 mitgera d'ordi 2 sous
 1 mitgera d'altres productes de la terra 2 sous 6 diners
 1 quintar de mel 20 sous
 1 quartó d'oli 18 sous
 1 somada de llenya 3 sous
 1 vell de llana 1 diner
 1 quintar de llana no rentada amb aigua 120 sous
 1 quintar de llana rentada 240 sous

Respecte a la taxa de sis diners per cada lliura de capital, cal afegir que en el cas del jueu que acceptava una cessió de béns de part d'una persona cristiana, qualsevol que fos el deute pel qual li feien la cessió, el jueu pagava igualment per cada lliura sis diners [X]. Però si la cessió era per a més seguretat d'un deute que no havia vençut, només estava obligat a pagar el deute [X]. Quan la cessió era entre jueu i jueu, els sis diners per cada lliura es repartia pagant-ne cadascun la meitat, és a dir, tres diners. En canvi, quan la cessió era a favor del fill o el gendre, estaven lògicament exempts del pagament tant el que feia la cessió com el que la rebia

[X], ja que en tal cas no es produïa pròpiament cap transacció contractual. I així mateix, si la cessió era per raó d'herència, o per béns pertanyents a un germà o germana difunts, o a causa d'un llegat, o per dot i escriu d'uns capítols matrimonials [X].

El repartiment, meitat i meitat, entre el venedor i el comprador, del pagament de sis diners per cada lliura, es donava igualment en la venda d'un debitori, tant si aquest era amb fermança com si era només de paraula [XI]. Quant a la venda de cereals, fruita o llenya — sempre mitjançant document acreditatiu —, el pagament de sis diners per lliura corresponia al comprador [XII]; i així mateix al comprador del dret anomenat *renda*²⁴ de cereals, verema o de qualsevol altre producte [XIII]. En cas de no constar al contracte el preu estipulat, aquest es computava en base al de compra, segons el parer del venedors [XIII].

Sancions

Al pagament de les taxes de l'ajuda, cal afegir-hi el capítol de les sancions. De fet, la sanció apareix invariablement sempre que es dona l'incompliment d'algun requisit essencial, acompanyant la declaració o el jurament, en expressions com aquestes: «estarà obligat a declarar i a pagar..., i això sots pena de...» [III]; «i això sots pena de la multa i del jurament esmentats» [IV-IX]. La sanció s'estenia també a la inobservança de la norma que establia que tots els contractes havien d'enregistrarse al *Llibre Comun* [XVII]²⁵.

Les sancions o penes, ordinàriament de caràcter pecuniari (multes)²⁶, oscil·len entre cent sous comtals més la confiscació del deute, la màxima, i dos sous comtals, la mínima, d'acord amb el quadre que exposo a continuació:

— Per qualsevol infracció sobre préstecs [III-VIII]: 100 sous
50 sous a l'erari comtal; i 50 sous al comprador de l'ajuda i al denunciante; més la quantitat resultant de la confiscació del deute, distribuïda en la mateixa proporció.

— Per negar-se el particular a exhibir els documents acreditatius, a requesta dels compradors de l'ajuda [IX]: 100 sous
A l'erari comtal.

— Per no haver fet enregistrar al *Llibre Comú*, el divendres, qualsevol contracte fet a la vila [XVII]: 20 sous
A l'erari comtal.

— Per frau en la declaració [XVIII]: 20 sous

A l'erari comtal. I el doble de l'impost als compradors de l'ajuda.

— Per negar-se el corredor o l'intermediari a denunciar les infraccions, a

requesta dels compradors de l'ajuda [XIV]: 20 sous

A l'erari comtal (?).

— Per la negativa de fer la declaració jurada d'una mercaderia, a requesta dels compradors de l'ajuda [XVIII, V'-VII']: 20 sous

A l'erari comtal (?).

— Per no declarar les penyores [XIV]: 2 sous

A l'erari comtal (?).

Els compradors de l'ajuda facultaven el receptor de les declaracions perquè pogués prorrogar per tant de temps com li semblés convenient el pagament de les multes en què incorrien els particulars de la comunitat [XX]. Cal advertir, respecte a les sancions, que els compradors no podien constrènyer els particulars amb penes arbitràries o juraments, llevat dels establerts a les mateixes ordinacions [XXVII].

Exempcions

Quant a les exempcions²⁷, hi ha lògicament les que es concedien en els casos de cessions fetes de pare a fill o gendre, en què l'exempció del pagament de l'impost s'estenia tant a l'atorgant com al receptor. I un procediment semblant s'aplicava als casos de cessions per motius d'herència o de béns que provenien de la mort d'un germà o d'una germana, o per raó de llegat, dot o escreix de la *ketubà* [X]. Deixant a part aquests casos, dels quals ja he parlat al capítol corresponent a les taxes, l'exempció es donava quan al debitori propietat d'un particular constava el nom d'una altra persona [XI]. A més, era exempt del pagament de l'impost el qui prestava al comte o a algun dels seus oficials, que es feia sense interès [XX].

Un cas particular de l'exempció del jurament i de les sancions era En Samuel Salom [XXIII], per tractar-se molt probablement d'un servidor de la sinagoga²⁸.

D'una manera general fruien del privilegi de no estar subjectes al pagament de l'ajuda, tothom qui tingués exempció enregistrada al *Llibre de la Comunitat*²⁹. Amb tot, tal dispensa no els eximia de declarar els contractes realitzats [XXIII].

Finalment, eren exclosos de la contribució de l'ajuda, qualsevol document legal, i així mateix els préstecs i fermances fets en benefici de la comunitat [XXII].

Requisits, drets i obligacions dels compradors de l'ajuda

Els compradors de l'ajuda havien de reunir certes condicions i, a part dels drets que adquirien, estaven subjectes a determinades obligacions. En síntesi, són les següents:

- No podien adquirir l'ajuda sense l'autorització de tots els secretaris o de llur majoria. Aquests havien de tenir en compte la qualitat de discreció dels sol.licitants en l'ús de les declaracions dels particulars [XXVIII].
- No podien sobrepassar el nombre de quatre [XXVIII].
- Tenien el dret de retenir les somades de qualsevol particular fins que aquest hagués pagat el deute [V'].
- Estaven obligats a oferir garantia del preu de venda de l'ajuda dels negocis [XXVI].
- Devien prestar jurament d'inscriure les declaracions al *Llibre de Declaracions* [XXII].
- No podien treure fora del recinte de la sinagoga el *Llibre de Declaracions*, el qual, d'altra banda, havia d'estar dipositat, transcorregut mig any del final de la compra, dins l'arca de la comunitat, a requesta dels secretaris o de llur majoria [XXX].
- Estaven obligats a pagar el total de l'ajuda dins el termini establert [XXVIII].
- Devien estendre una escriptura del preu de venda de l'ajuda dels negocis per a qui volguessin els venedors, o per als recaptadors, o per als altres particulars de la comunitat [XXVI].
- A ells corresponia pagar les despeses del corredor i les del notari [XXX].
- Finalment, tenien l'obligació de guardar el secret, és a dir, estaven sota jurament de no revelar els assumptes de l'ajuda del negoci de cap particular, fins i tot en el cas de descobrir frau o engany en la declaració [XXII].

Altres particularitats

Aquí s'agrupen altres aspectes que, o bé no han estat tractats abans, o bé no constitueixen matèria suficient per a fer-ne un capítol a part.

Sobre penyores, cal dir que, sempre que excedissin de cinc sous, eren subjectes a una declaració particular, on havia de constar l'import del préstec sobre tal penyora, el nom del seu propietari — si es coneixia —, fins i tot si es tractava d'una persona cristiana, o el nom de l'intermediari que li feia l'empenyorament [XIV].

Respecte als honoraris, a la present taba de l'ajuda dels deutes s'estipula un florí i mig en concepte de salari del corredor i del notari, el pagament del qual anava a càrrec del comprador de l'ajuda, com ha estat dit més amunt [XXX].

Un aspecte que cal tenir en compte és l'obligació del particular d'avaluar la present ajuda amb una suma mínima de cinquanta sous per

cada miler de capital que posseís, i així segons més o segons menys. Tal acord havia estat pres pels secretaris amb consentiment dels particulars, prèviament a l'entrada en vigor de la dita ajuda. El barem per als nouvinguts depenia de la composició establerta entre les parts, degudament consignada al llibre de la comunitat [XXI].

En cas de dubte sobre el sentit literal dels mots o de necessitat d'interpretació addicional del text i context que sorgissin d'aquestes normes, i així mateix qualsevol desacord entre les parts —comunitat i compradors o particulars de la comunitat i compradors— tal desacord i tal interpretació addicional havien de ser examinats davant dos dels secretaris i dos dels juristes, o de llur majoria [XXV].

TABA SEGONA: L'AJUDA DEL VI I BOTATGE

Tot el que s'ha dit amb caràcter general a la taba precedent sobre l'obligació de la declaració, el jurament, els drets i deures, etc., és aplicable *mutatis mutandis* a la present taba de l'ajuda del vi i botatge³⁰, que al quadern manuscrit segueix immediatament, sense aparent solució de continuïtat.

Semblantment al procediment utilitzat a la taba anterior, numero els apartats o ítems de la transcripció i traducció mitjançant xifres romanes, amb apòstrof —en evitació de confusions en relació amb la numeració precedent—, de I' a XIII'.

Cal assenyalar, primerament, que els mots raïm i verema ja apareixen expressats a la taba dels deutes amb debitori als ítems XII, on s'enumeren productes diversos subjectes al pagament de l'impost, i XIII, amb ocasió del dret anomenat *renda*, respectivament.

Estaven obligats a pagar aquesta ajuda els particulars de la comunitat que compraven verema o la rebien d'onsevulla que fos la procedència dels raïms dins la diòcesi [I']. A més, tothom que entrava dins el comtat, tant per via terrestre com marítima, vi declarat com a pertanyent a un individu cristià, estava obligat igualment al pagament de l'ajuda del botatge, com si es tractés de vi propi [III'].

Les taxes de l'impost del vi i botatge són les següents:

1 quintar de verema [I'] 12 diners

1 quintar de vi [I'] 12 diners

1 bóta de vi introduït dins el terme de la vila sense haver pagat l'impost de la verema [II'] 3 sous

2 bótes *colereses*³¹ [II'] equivalents a una bóta, en les mateixes condicions que l'anterior [II'] 3 sous

1 bóta de vi introduït per mar dins el comtat i posat en una *botiga* [II'] 3 sous

Per cada 8 diners de vi venut, els venedors pagaven 1 diner
El dret de *renda* de verema, per cada lliura de cabal 3 diners

Cal advertir que les donacions de verema i vi, quant al pagament de l'impost, són assimilades a una compra [IV'].

El particular de la comunitat estava obligat a prestar jurament, a requesta dels compradors de l'ajuda, com a garantia de pesar tota verema que rebés segons el pes de la vila o segons el pes dels compradors de l'ajuda [IV'], i a declarar el pes total el mateix dia que l'entrés a casa seva [IV']. Semblantment s'aplicava aquesta norma al vi [IV'].

Les declaracions es feien el divendres —com s'ha dit a la taba anterior—, però també podien fer-se qualsevol dia, a requesta dels compradors de l'ajuda [VI']: el venedor havia de fer-la del vi venut durant la setmana; el comprador, de la quantitat comprada, fent constar també el nom de la persona de qui l'havia adquirit [VII'].

A continuació s'exposen les sancions en què incorrien els infractors:
— Per cada vegada que el particular refusava de prestar el jurament requerit pels compradors de l'ajuda 20 sous
més la imposició d'una possible estimació per part de dos dels compradors [V'].

— Per frau en el producte o en les declaracions: per cada somada d'ase, la sanció era com per 3 quintars de fruit, i per cada somada d'altres bèsties, com per 4 quintars de fruit [V'].

— Per frau en el pes o en les declaracions 20 sous
més el doble de l'ajuda i l'equivalent a 3 quintars de fruit per cada somada d'ase, i 4 quintars de fruit per cada somada d'altres bèsties [V'].

— Pel frau de no declarar o pesar, l'estimació de cada somada d'ase, de mula o d'altres bèsties era, a efectes de la sanció, com per 3 quintars de fruita [V'].

— Per negar-se el venedor a pagar 1 diner per cada 8 diners de vi venut [VI'] 20 sous

— Per vendre vi, una vegada pagada l'ajuda del vuitè, amb mesura no usual [VIII'] 10 sous comtals

— Per vendre vi ritualment inadequat [XII' i XIII'] 24 sous
12 sous a l'erari comtal i 12 sous als compradors de l'ajuda.

Entre els drets que posseïen els compradors de l'ajuda, a més dels ja expressats a la taba dels deutes, aplicables a la present del vi i botatge, destaquen els següents:

— podien optar, sobre tot el vi que es feia a fora, d'imposar l'ajuda per quintars o per botatge [I'];

— podien retenir les somades de qualsevol particular al mercat fins que aquest hagués pagat el deute [V'];

— posseïen la facultat de *segellar* la gerra o gerres o bótes que contenien vi i inspeccionar-les abans de procedir a la venda [VII'].

D'altra banda, s'observa una diferència, per comparació amb la taba anterior, consistent en el percentatge de l'aval a què tots els particulars estaven obligats respecte a la present ajuda del vi i botatge, estipulat pels secretaris l'agost, mes de l'entrada en vigor. En efecte, mentre que a la taba dels deutes la proporció era —com ha estat dit més amunt— de cinquanta sous per cada miler que posseïa el particular, a la present taba del vi i botatge la proporció apareix reduïda a vint sous per cada miler [XXI, IX'].

Una altra diferència —lògica si tenim en compte el preu de venda— és el pagament dels honoraris: a l'ajuda dels deutes, el salari del corredor i del notari és d'un florí i mig; a la taba del vi i botatge consta un florí i mig per al corredor més les despeses del notari sense especificar-se [XI'].

Finalment, s'observa també que en dues ocasions es fa esment de l'ajuda del vuitè [IX', X']. Segons Jaume Riera, consisteix en un altre impost, dictat pel municipi, que gravava tota classe de vi que entrava a la vila, i que rebia el nom de vuitè, quan es tractava del vi dels jueus. Respecte a la nostra taba, probablement cal relacionar l'ajuda del vuitè amb el contingut de l'apartat VI', on consta que el venedor de vi estava obligat a pagar un diner per cada vuit diners de vi que venia³².

* * *

No ha estat el meu propòsit fer una lectura substitutiva del contingut —ric en casuística i subtils matisos— de les tabes, de les quals ofereixo una traducció literal en llengua catalana. Únicament he intentat presentar-ne una visió de conjunt, procurant sistematitzar les diferents matèries, sobretot en aquells punts o aspectes que podien facilitar-ne la comprensió. Confio que la publicació del document hebraic pugui ser d'alguna utilitat als estudiosos del judaisme català.

La transcripció que adjunto ha estat a càrrec dels doctors Luis Diez Merino i Josep-Ramon Magdalena Nom de Déu, ambdós del Departament d'Hebreu de la Universitat de Barcelona. He pres, com a base de la traducció al català, la realitzada al castellà pels esmentats professors, confrontant-la, però, amb el text original hebreu en aquells passatges més difícils d'interpretar. Agraïixo molt especialment al senyor Eduard Feliu la seva col·laboració en aquesta darrera tasca, com també al senyor Jaume Riera la revisió del treball.

[AJUDA DELS DEUTES]

I

Fol. 1r

Tot home o tota dona amb qui un cristià o una cristiana contraurà un deute mitjançant instrument debitori, carta de comanda, **albaran**, dita de canviador o dita de **clavari** d'aquesta vila, pagarà, per cada lliura, sis diners, i així segons més o segons menys.

II

Ítem, tot home o tota dona de la nostra comunitat, o dels qui se'ns han ajuntat, amb qui un cristià o una cristiana contraurà un deute mitjançant debitori, **albaran**, dita de canviador o de **clavari** d'aquesta vila, de cabals que estan subjectes a la nostra contribució, o per càrrec en compte, de cabals subjectes a la nostra contribució, pagarà també sis diners per cada lliura, i així segons més o segons menys.

III

Ítem, tot home o tota dona que, residint dins el **Comtat**, estipularà un debitori o una carta de comanda, com ha estat dit més amunt, fora del **Comtat**, de cabals que no estan subjectes a la nostra contribució, tant si són d'ell com si els té en comanda, quan el notari que estendrà aquell document resideixi dins el **Comtat**, estarà obligat a declarar-lo i pagar als compradors de l'ajuda, com si fos un debitori fet dins el **Comtat**, i això sots pena de cent sous **comtals**: la meitat per a la cort del nostre excel.lent senyor comte i l'altra meitat per als compradors i el denunciador; i la meitat del deute també per a l'esmentada cort i l'altra meitat per als compradors i el denunciador. L'home o la dona residents al **Comtat** estaran obligats a prestar jurament als compradors cada vegada que se n'allunyan.

IV

Ítem, si el notari serà de fora del **Comtat** i estendrà el document a **camp ras o en lloc** no encerclat amb muralla, [el particular] estarà obligat a declarar i a pagar com qualsevol altre particular de la comunitat,

encara que l'import d'aquell document no estigui subjecte a la nostra contribució, i això sots pena de la multa i del jurament esmentats. Resta exclòs d'aquesta obligació tot lloc emmurallat que tingui al voltant seu un lloc anomenat **barri**.

V

Ítem, si el notari serà de fora del **Comtat** i estendrà el document també fora del **Comtat**, onse vulga que sia el lloc on l'estendrà, [el particular] estarà obligat a declarar i a pagar com qualsevol altre particular de la comunitat, encara que els cabals no estiguin subjectes a la nostra contribució, tota vegada que lliurarà els cabals dins el **Comtat**, tant si els lliura al prestatari com al fiador, al notari o al corredor, o a qui que sigui, i això sots pena de la multa i del jurament citats. Ítem, hem acordat que tot particular que serà dins el **Comtat** i tindrà cabals en comanda per a negociar, no subjectes a la nostra contribució, o encara que siguin d'ell, tota vegada que estaran a casa seva o en el seu poder dins el **Comtat** durant vuit dies, estarà obligat a declarar i a pagar, en cas que no hagués pagat a més de quatre llegües de distància, i això sots la pena i el jurament esmentats.

VI

Fol 1v

Ítem, hem acordat que tot particular que traurà cabals fora de la nostra contribució, tant si resideix dins el **Comtat** com fora, tota vegada que no haurà pagat la seva part dels deutes de la comunitat —segons la quantitat manifestada en poder de la comunitat en aquell moment— i hi haurà escrit els cabals trets dels límits de la nostra contribució, estarà obligat a declarar i a pagar als senyors de l'ajuda tot el que haurà fet amb ells dins aquest bisbat, i això sots la pena i el jurament esmentats.

VII

Ítem, tot particular que, residint dins el **Comtat** i posseint cabals que no estan subjectes a la nostra contribució, farà sortir el prestatari, que viu dins el **Comtat** i la terra del nostre excel·lent senyor compte, fora del **Comtat**, per tal d'estipular amb ell un contracte de préstec o qualsevol altre afer subjecte a pagament als compradors de l'ajuda, estarà obligat a declarar i a pagar, talment com si el document s'hagués estès dins el **Comtat** i concernís cabals subjectes a impost dins la nostra contribució, i

això sots el jurament i la pena esmentats. El particular serà sincer a especificar en el seu jurament si ha fet sortir el prestatari del **Comtat** o no.

VIII

Ítem, tot particular que farà un debitori dins aquesta vila, si el notari no enregistra el document del deute o de la hipoteca en el llibre **Manual Comú** o en el llibre de **Nota** dels particulars de la comunitat, o bé si el particular fa el debitori fora de la vila, però dins aquest **Comtat** i aquest bisbat, segons les normes damunt escrites, i no declara als compradors de l'ajuda aquell debitori estès en llibres subrepticis, sia de la vila sia de fora de la vila, però dins aquest bisbat, el divendres d'aquella setmana, la meitat d'aquell deute serà per al nostre excel.lent senyor comte i l'altra meitat partida entre els compradors [de l'ajuda] i el denunciador, sots la pena damunt esmentada. La norma establerta per al terme d'Alborns i [el poble d'] Alborns és la de declarar i pagar com en totes les qüestions damunt escrites en terra del nostre excel.lent senyor comte, i això amb el jurament esmentat. Tot particular de la nostra comunitat és tingut de prestar jurament, a requesta dels compradors de l'ajuda, que no farà cap document ni res que estigui subjecte a obligacions envers els compradors de l'ajuda, que no sigui consignat en el llibre **Manual Comú** o de **Nota** dels particulars de la comunitat.

IX

Ítem, hem acordat que tot particular de la nostra contribució serà tingut d'autoritzar els notaris del **Comtat** i de la terra del nostre excel.lent senyor comte, a requesta dels compradors de l'ajuda, que declarin i mostrin tot contracte de deute o de préstec, o d'altres actes que concerneixin els interessos dels senyors de l'ajuda i que el notari hagi consignat en el seu llibre notarial, i això sots pena de cent sous per al nostre excel.lent senyor comte, tant si el notari prengué aquells contractes en virtut d'**auctoritat comtal** o **real**, com si ho féu per la d'altres senyories del país. Així mateix, els secretaris tindran el càrrec de mirar d'aconseguir de la cort del nostre excel.lent senyor comte, a requesta dels compradors de l'ajuda, que els notaris d'aquesta vila prestin jurament de mostrar i declarar amb fidelitat als compradors de l'ajuda, sempre que aquests voldran fer alguna inspecció en llurs llibres, tot allò que hauran enregistrat de qualsevol jueu de coses que concerneixin els interessos dels senyors de l'ajuda, fos quina fos l'**auctoritat** per la qual hauran pres

aquell contracte o qualssevol altres coses pertanyents als interessos dels compradors de l'ajuda. I si, per ventura, els secretaris no podran aconseguir el jurament esmentat, per la raó que fos, els particulars de la comunitat no podran fer cap contracte en poder del notari que s'haurà refusat a prestar aquell jurament, sinó que els hauran de fer en poder dels notaris que els secretaris i la majoria dels compradors designaran, i això sots la pena i el jurament damunt dits.

X

Fol. 2r

El qui accepta una cessió [de béns] de part d'un cristià o d'una cristiana, qualsevol que sigui el deute pel qual li faran la cessió, pagarà també, per cada lliure de cabal, sis diners. Si la cessió que rebrà fos per a més seguretat d'un deute que no ha vençut, no pagarà sinó pel deute. Per la cessió feta entre jueu i jueu pagaran entre tots dos sis diners per cada lliura. Tanmateix, en el cas d'algú que fes una cessió al seu fill o al seu gendre, estaran exempts tant el qui la dóna com el qui la rep. Així mateix, el qui rep una cessió per raó d'herència o per béns que eren d'un germà o d'una germana que han mort, o per raó d'un llegat, o per dot i escriu d'uns capítols matrimonials, estaran exempts tant el qui la dóna com el qui la rep.

XI

El qui ven un debitori a altri, sia amb cessió formal sia de paraula, pagaran, entre el comprador i el venedor, sis diners per cada lliura de cabal i, a part, tant el comprador com el venedor prestaran jurament sobre l'import de la venda. Si els deutes, o el deute, són d'un, però hi figura un altre nom, i li serà feta cessió d'aquests deutes, ambdós estaran exempts de l'ajuda que grava el negoci i, a part, tant el qui dóna com el qui rep, prestaran jurament que aquests debitoris són d'aquell que rep la cessió.

XII

El qui comprarà una collita de cereals o una mercaderia, o fruita, o llenya, mitjançant un contracte, pagarà sis diners per cada lliura de la quantitat consignada al contracte. Si el valor no hi fos estipulat, pagarà per cada mitgera de blat vuit sous, i d'ordi dos sous; per cada quintar de .

mel, vint sous; per cada quintar de verema, quatre sous; per cada **corton** d'oli, divuit sous; els altres productes de la terra, dos sous i sis diners; la somada de llenya, tres sous. El qui comprarà **vells** de llana pagarà un diner per cadascun; si compra llana que no ha estat rentada amb aigua, pagarà, per cada quintar, cent vint sous; si la compra rentada, pagarà, per cada quintar, el doble.

XIII

El qui comprarà el dret anomenat **renda**, tant si és de cereals o de verema com de qualsevol altra cosa, pagarà, sobre el preu de compra, sis diners per cada lliura de cabal. Si el preu no consta al contracte, hom prendrà com a base el preu de compra que els semblarà als venedors.

XIV

Tot home o tota dona que fa un préstec amb penyora, sense cap mena d'escriptura ni **albaran**, pagarà dos diners per cada lliura. Si el prestador fa un **albaran** pel valor de la penyora, pagarà quatre diners i estarà obligat, per tota penyora el valor de la qual ultrapassi cinc sous, a declarar aquesta penyora en particular, l'import del préstec sobre aquesta penyora, el nom del propietari de la penyora, si el coneix, o el nom de l'intermediari que li fa l'empenyorament, i això sots pena de dos sous i amb jurament. Tot home o tota dona estan obligats a declarar i a pagar l'ajuda sobre el negoci, fins i tot si argumenten dient que el deute o la penyora eren de cristià o cristiana. Tot corredor i intermediari està obligat a prestar jurament, a requesta dels compradors [de l'ajuda], de tot allò que sàpiguen relatiu a l'home o a la dona, i això sots pena de vint sous.

XV

Fol. 2v

Qui, essent resident de fora del **Comtat**, farà en aquest lloc o dins el **Comtat**, un debitori, una hipoteca d'adquisició de fruits, una pignoriació, una adquisició o una venda de deutes, pagarà, pel que faci, segons la norma vàlida per als residents i els qui responen per la comunitat. Tanmateix, allò que aquest particular farà fora d'aquest lloc no cau dins la **responsabilitat de la comunitat**.

XVI

Tot **compromís** que implicarà un, o més d'un, fiador, home o dona, pagaran per la resolució tres diners per lliura, encara que no sigui estès cap document. Si es farà un document de la quantitat total o d'una part, pagarà sis diners, compresos el document i el **compromís**. Tot suplement de seguretat d'un deute que ha vençut estarà sotmès al pagament de sis diners per lliura.

XVII

Tot particular, tant si és home com si és dona, estarà obligat a declarar amb fidelitat tot el que farà dins la vila en el llibre **Comun**, sia un deute sia una hipoteca, o tota altra cosa que estigui subjecta a obligacions envers els compradors de l'ajuda, cada divendres, i això sots pena de vint [sous] **comtals** per al nostre excel.lent senyor comte, i el doble de l'ajuda per als compradors. Tanmateix, totes les penes i els juraments damunt escrits resten en vigor.

XVIII

Tot particular estarà obligat a prestar jurament verídic i sincer, a parer dels compradors, segons les normes, a requesta dels compradors, de tota cosa subjecta al pagament d'aquesta ajuda, dues vegades l'any. Si un membre de la comunitat es refusa a prestar jurament a requesta dels compradors, pagarà vint sous **comtals**. Si, per ventura, algú feia la seva declaració amb frau, pagarà el doble d'ajuda de tot el que no haurà declarat i una pena de vint sous al nostre senyor comte. Tota dona està obligada a prestar jurament, a requesta dels compradors, en poder de qui aquests voldran, de tota cosa subjecta a aquesta ajuda, segons el procediment damunt esmentat.

XIX

I el particular serà tingut de declarar als compradors de l'ajuda l'import del deute, el nom del prestatari i del notari, cada divendres. Si no és a la vila, estarà obligat de fer aquesta declaració el divendres següent.

XX

El comprador de l'ajuda o el rebedor de les declaracions tindran l'obligació de ser a la sinagoga cada divendres, de l'hora terça del dia fins a l'hora de la *minhà*. Els compradors de l'ajuda tindran la facultat de prorrogar, als particulars de la nostra comunitat, [el pagament de] les penes damunt escrites i [la prestació d'] el jurament esmentat, per tant de temps com els semblarà convenient. Tothom qui prestarà al nostre excel·lent senyor comte o als seus oficials, sense interès, estarà obligat a manifestar-ho, per bé que estiguin exempts de satisfer l'obligació de l'ajuda.

XXI

Fol. 3r

Tot particular serà tingut de respondre a aquesta ajuda per una suma [mínima] de cinquanta sous, segons la quantitat que van acordar els secretaris amb consentiment dels particulars l'ago[st] del 92 passat, per cada miler que en tindrà el particular, i així segons més o segons menys. Els nouvinguts pagaran segons la composició que hom hagi establert amb ells i estigui escrita al llibre de la comunitat. Si els compradors de l'ajuda veuen que un particular, o més d'un, volen abandonar la vila, el poden constrènyer a pagar el que els degui, o que els donin [...] a ells un, o més d'un fiador, i això segons criteri dels secretaris.

XXII

Els compradors de l'ajuda faran jurament d'inscriure les declaracions dels particulars en un llibre especial, que inclourà totes les declaracions dels particulars de la comunitat, i de no divulgar les qüestions relatives al negoci a cap particular, encara que trobin que algun particular ha comès frau en la declaració; i tota vegada que els secretaris els demanaran les declaracions, els compradors estaran obligats a ensenyar-los-les o a fer-los-en un trasllat, si els secretaris volguessin investigar-hi el que els particulars han declarat. Ítem, els compradors de l'ajuda tindran l'obligació de fer jurament, a requesta dels secretaris, o de dos d'ells, d'inscriure en el llibre de les declaracions tots llurs negocis, amb fidelitat, com qualsevol altre particular de la comunitat; i no tindran dret a fer tractes especials amb cap particular, ans aquest particular estarà obligat a declarar tots els seus negocis, com si no li haguessin fet cap excepció, i els compradors prestaran jurament d'inscriure totes les decla-

racions del dit particular en el llibre de declaracions. Tots els deutoris i tots els contractes de préstec i totes les cessions de béns fets en favor de la comunitat estaran exempts totalment i exclosos d'aquesta venda o arrendament.

XXIII

Exceptuem de l'obligació de l'ajuda tothom qui en tingui franquícia escrita en el llibre de la comunitat, i tothom qui en tingui franquícia de la cort del nostre excel.lent senyor comte, tant si té com si no té responsabilitats envers la comunitat. Però seran tinguts de declarar amb fidelitat, d'acord amb les condicions damunt escrites. També excloem, del jurament i de les dites penes, **En Samuel Salom**.

XXIV

Quan el comprador o els compradors no podran aconseguir un comprovant dels afers comercials dels particulars i els donarà de parer que algun particular no ha declarat amb fidelitat allò que estava obligat a declarar, aquest particular serà constret, a requesta d'un dels compradors, de fer relació de tot el que no haurà declarat als compradors de l'ajuda en aquelles ocasions. Si el particular es refusava a fer la relació, els compradors tindran el dret de fer-li una talla o estimació a criteri dels secretaris, o d'una majoria d'ells.

XXV

Tot dubte sobre el sentit literal dels mots i tota necessitat d'interpretació addicional del text i del context que sorgissin d'aquestes normes, així com qualsevol desacord que hi hagués entre la comunitat i els compradors, o entre els particulars de la comunitat i els compradors, aquest desacord i aquesta interpretació addicional seran examinats davant dos dels secretaris i dos dels juristes, o de llur majoria. Si, per ventura, les esmentades persones, o una d'elles, sia dels secretaris sia dels juristes, fossin compradors de l'ajuda, o alguna d'elles tingués part amb els compradors, el desacord i la interpretació addicional seran examinats en presència dels dos secretaris i dels dos juristes que no tinguin part amb els compradors.

XXVI

Fol. 3v

Els compradors de l'ajuda tindran l'obligació de donar tota mena de seguretats del preu de la venda de l'ajuda dels negocis, i així mateix de fer una escriptura del preu de venda de l'esmentada ajuda dels negocis per a qui vulguin els venedors, o per als recaptadors, o per als altres particulars de la comunitat.

XXVII

Els compradors de l'ajuda no podran constrènyer els particulars a pagar multes ni a fer cap jurament, si no que fossin aquells que les normes damunt escrites estipulen.

XXVIII

Els compradors estaran obligats a pagar el preu a què pujarà la venda el dia primer d'ago[st] del noranta-tres [...] i els particulars de la comunitat pagaran per tot el mes de juny del 93 el preu de llur deute, tant el de llur aval com el de l'ajuda. Cap particular no tindrà dret a comprar aquesta ajuda, si no que fos amb llicència dels secretaris, o de la majoria d'ells, i comptant que siguin homes discrets en l'ús de les declaracions dels particulars. Els compradors no podran ser més de quatre en l'adquisició d'aquesta ajuda.

XXIX

Aquesta ajuda entra en vigor el dia primer d'agost de mil tres-cents noranta-dos del còmput dels cristians [i durarà] fins al darrer dia de juliol del noranta-tres.

XXX

Els compradors no podran treure el llibre de les declaracions fora del recinte de la sinagoga. Quan haurà transcorregut mig any del termini de l'ajuda, els compradors estaran obligats a dipositar el llibre i l'enquesta a l'arca de la comunitat, a petició dels secretaris, o de la majoria d'ells. Els compradors tindran l'obligació de pagar les despeses del corredor i del notari: dos florins i mig.

[Sota el text llatí, hi ha unes línies, capgirades respecte a aquest text, i difícils de llegir, que semblen dir el que segueix]:

L'adquirí per un valor de cent quaranta lliures N'Içach Meïr, agos[t] 6 [...] 92, per mitjà d'En Puig, corredor.

[AJUDA DEL VI I BOTATGE]

I'

Tot home o tota dona de la nostra comunitat que comprarà verema o la rebrà, d'onsevulla que sigui, sia de les seves vinyes sia de qualsevol altre lloc on hagin estat collits els raïms dins aquest bisbat, pagarà, per cada quintar, dotze diners als compradors de l'ajuda, i així segons més o segons menys. Els compradors de l'ajuda tindran l'opció, sobre tot vi que es farà a fora, d'imposar-la per quintars o per **botage**. Tot home o tota dona que farà vi, onsevulla que sigui, sia de cristià sia de cristiana, tant si el fa a casa seva com sota la seva custòdia o autorització, pagarà, per cada quintar, dotze diners, i així segons més o segons menys.

II'

El qui introdueix vi dins el terme d'aquesta vila sense haver pagat als compradors de l'ajuda l'impost de la verema, de la manera damunt dita, pagarà als compradors de l'ajuda tres sous per **bóta**, que seran per dues **bótes** en el cas de la carga petita, anomenada **bóta coleresa**, i així segons més o segons menys. Tot home o tota dona que entra vi per mar i el posa en una tenda anomenada **botiga**, dins el **Comtat**, serà tingut de pagar com si entrés el vi dins el terme d'aquesta vila.

III'

Ítem, tot home o tota dona que entra vi dins el **Comtat** o l'hi porta per mar, tot declarant que pertany a cristià o cristiana, pagarà l'ajuda del **botage** com si fos d'ell.

IV'

Les donacions de verema o de vi estaran subjectes a pagament com si fossin compres. Tot home o tota dona estarà obligat a prestar jurament, a requesta dels compradors de l'ajuda, de pesar tota verema que rebi segons el pes de la vila o segons el pes dels compradors de l'ajuda, i de declarar, amb jurament i amb fidelitat, als compradors de l'ajuda, el pes de totes les cargues de verema el mateix dia que les hauran entrades a llurs cases. Aquesta norma serà aplicada també a tot vi que entrarà a casa seva, el qual haurà de declarar amb jurament i fidelitat el mateix dia d'entrar-lo.

V'

Els compradors de l'ajuda tindran el dret de retenir les somades de tot particular en el mercat fins que aquest haurà pagat el deute [...] als compradors de l'ajuda. Tot home o tota dona serà tingut de prestar jurament als compradors de l'ajuda, a requesta de [...] a ell, segons les normes escrites en aquesta ajuda, i si es refusava a prestar jurament a requesta dels compradors, podran [...] dos d'ells fer-li una estimació segons els semblarà, i sots una pena de vint sous cada vegada que, havent-li-ho demanat, es refusarà a jurar. Ítem, tot home o tota dona que hagin estat trobats [fraudulents...] o en llurs declaracions, pagaran, per cada somada d'ase, com per 3 quintars de fruit [...] animals com per 4 quintars de fruit i el doble de l'ajuda, i una pena de vint sous [...] per tota somada en què hagin comès frau, no declarant-la o no pesant-la [...] o en dies de festa i no les pesaren, serà estimat, per cada somada d'ase [...] somada de mula i altres animals, com tres quintars de fruita.

VI'

Fol. 5v

El qui vendrà vi serà tingut de declarar amb fidelitat, cada divendres, a requesta dels compradors, o d'un d'ells, tot el vi que haurà venut, o en **qualsevol altre dia** que els **compradors**, o un d'ells, li ho demanaran, i pagarà, per cada vuit diners de vi que haurà venut, un diner, i així segons

més o segons menys, sots la pena i el jurament damunt esmentats, que estaran obligats a fer a requesta dels compradors, o d'un d'ells. Si ell i els membres de la seva família es refusen a prestar el jurament, dos dels secretaris, amb un dels compradors, podran fer-li una estimació del vi que haurà venut.

VII'

El qui comprarà vi serà tingut de declarar als compradors [de l'ajuda], a requesta d'ells, quant de vi comprà i de qui el comprà, i això sots la pena i el jurament esmentats. Els compradors de l'ajuda tindran dret a segellar la gerra o les gerres, o les bótes, en què hi haurà el vi que es ven, i cap particular no tindrà dret a vendre'l fins que haurà mostrat la gerra o les gerres als compradors de l'ajuda abans de procedir a la venda.

VIII'

Cap particular no podrà vendre vi si no és segons la mesura acostumada, pagada l'ajuda del vuitè, i de la mateixa manera el comprador, sots pena de 10 sous **comtals**.

IX'

Tot particular serà tingut d'avaluar aquesta ajuda amb vint sous per cada miler, segons la quantitat que van acordar els elegits l'**ago[st]** del 92 passat, i el vuitè en la venda del vi no serà pres en compte a cap particular en el seu aval. Per tant, pagaran, del que vendran, com els altres particulars de la comunitat que no tenen cap quantitat inscrita en el llibre de la comunitat.

X'

Aquesta ajuda comença **a[gost]** sis noranta-dos, per un any sencer; i l'ajuda del vuitè, cinc dies [...] que serà venuda l'ajuda.

XI'

[...] aquesta ajuda, tothom qui en tindrà franquícia escrita en el llibre de la comunitat o de les ordinacions de la comunitat concernent l'ajuda [...] i tothom qui en tindrà exempció [...] que no tindrà la responsabilitat de la comunitat [...] assegurar la quantia de la venda de la manera que els semblarà als secretaris [...] proper mes de **novembre** del 92.

[...] corredor un florí i mig, i les despeses del notari.

[...] que sorgís respecte a aquesta ajuda serà examinat a coneguda dels secretaris que hi haurà.

XII'

Fol. 8r

Cap membre de la nostra comunitat, sia home sia dona, no podrà vendre vi fins que aquest haurà esdevingut ritualment adequat, fins que [...] en poder del venedor del vi, fins que sigui ritualment adequat, de certificar-ho, i els compradors de l'ajuda després també [...] de certificar-ho, incorrerà en una multa de 12 [sous] als compradors de l'ajuda i 12 [sous] a la cort del senyor [...]

Ha estat venuda per la quantitat de [...]

XIII'

Fol. 8v

[...] de la nostra comunitat, sia home sia dona [...] i vi, fins que li sigui evident, o bé que [...] ritualment adequat [...] o també ritualment adequat, de certificar-ho, sots pena de 12 [sous].

[Fragments de text llatí]

Fol. 4v

*dels deutes CXL lliures sal.**Abib Cohen, Salomonus Issach, Perfectus Bonsenior, Astruch Adret, judei**secretarii aljame judeorum ville Castilionis subastatione precedente facta per Guillelmum de Podio, curritorem publicum dicte ville, vendimus vobis Samueli**Issachi, Issacho Mahir, judeis dicte ville, et Issacho Roven, judeo Gerunde,**/habitatoribus Castilionis/, a prima die augusti proxime preteriti ad unum annum proxime venientem**imposicionem sive ajudam debitorum judeorum dicte ville cum equitate sive egualtats, prout continetur in presenti tabba ebraycha manu propria Issachi Abraham, judei dicte ville, pretio centum XL librarum melgarensium, quas a vobis confitemur habuisse et recepisce in hunc modum scilicet quod**vos dictum precium voluntate nostra promisisti solvere certo termino Regine, uxori Issachi Mahir quondam judei dicte ville, que bistraxit dictos de(narios)**ut in instrumento continetur etc. Fahere de evictione etc. Obligantes bona comunitatis dicte aljame etc. Testes Anthonius Puig, Johannes Cros, de Castilione.**II die octobris anno XCII**Nos dicti emptores voluntate et consensu dictorum secretariorum convenimus princi-**pales debitores et solutores vobis Regine uxori Issachi Mahir quondam judei Castilionis in centum XL libris melgarensibus in quibus**/nos tenemur/**ratione dicte impositione (sic) (...)**nos vobis promittimus solvere (...)**venditionis sub pena tertii /allatos in (...)/ post X dies illi curie (...)**/vestri depositos in aliquo (...) defuerimus/ pro qualibet die solvimus V solidos (...)**Vital Salamon, Issach Mahir, Pinahas Issach (...)**Vital Sollam, judei qui hoc (...)*

(...) etc. Et omni (...)
Guillelmi Soliva ad (...)
 (...)

*Firmavit dictus Roven Samuel VII novembris
 anno predicto. Firmavit Johannes Buldoni et Petrus (...), de Castilione*

Fol. 7v

*(...)Die nona Januarii anno a nativitate Domini. M.CCC^o XC^o quarto Zarch
 Perfecti judeus Castilione jure
 sibi in dictis LXX libris cesso per dictum Issachum Abraham cum
 instrumento inde confecto in presenti*

*scribania nona decembris anno XC^o secundo, mandavit cancellari
 dictum instrumentum quare sibi scriptum*

Fol. 8r

*(...)hen, Salamonus Issachi, judei secretarii aljame judeorum Castilionis
 subastatione precedente facta per G(uillelmum) de Podio, vendimus
 vobis /(...) Mahir/ Salamono*

*(...) Mahir et Deuslossal de Malguerio (judeis de Castilione)? (scilicet)?
 impositionem vini et ra-*

(cemorum) prout continentur in precio (...) centum librarum melgaren-

sium, de quibus d

(...) habuisse (...) melgarenses. Et residuum teneamini

/(...) per totum mensem augusti/

(...) per totum mensem decembris proximo venturum

(...) Renuntiando etc. Hostagia etc.

(...) de (...) Et Obligamus bona dicte aljame. Et nos dicti

emptores

(...) nos (...)

XXV novembris anno

LXXXX secundo

Testes: (...) et Petrus (...) de Castilione

(...) confitemur nos debere vobis Issacho

(...) dicte aljame dictas septuaginta

(...) ex dicto precio dictarum centum librarum

וְלֹא־יִשְׁתַּחֲוֶה אִישׁ אֶת־אֱלֹהֵי אֲחֵרִים
 כִּי־אֵין אֱלֹהִים כִּי־אֲנִי
 וְלֹא־יִשְׁתַּחֲוֶה אִישׁ אֶת־אֱלֹהֵי אֲחֵרִים

text hebreu capitrat

וְלֹא־יִשְׁתַּחֲוֶה אִישׁ אֶת־אֱלֹהֵי אֲחֵרִים

וְלֹא־יִשְׁתַּחֲוֶה אִישׁ אֶת־אֱלֹהֵי אֲחֵרִים

וְלֹא־יִשְׁתַּחֲוֶה אִישׁ אֶת־אֱלֹהֵי אֲחֵרִים
 וְלֹא־יִשְׁתַּחֲוֶה אִישׁ אֶת־אֱלֹהֵי אֲחֵרִים
 [XXX]

וְלֹא־יִשְׁתַּחֲוֶה אִישׁ אֶת־אֱלֹהֵי אֲחֵרִים
 וְלֹא־יִשְׁתַּחֲוֶה אִישׁ אֶת־אֱלֹהֵי אֲחֵרִים
 [XIXX]

וְלֹא־יִשְׁתַּחֲוֶה אִישׁ אֶת־אֱלֹהֵי אֲחֵרִים
 וְלֹא־יִשְׁתַּחֲוֶה אִישׁ אֶת־אֱלֹהֵי אֲחֵרִים
 וְלֹא־יִשְׁתַּחֲוֶה אִישׁ אֶת־אֱלֹהֵי אֲחֵרִים

וְלֹא־יִשְׁתַּחֲוֶה אִישׁ אֶת־אֱלֹהֵי אֲחֵרִים
 וְלֹא־יִשְׁתַּחֲוֶה אִישׁ אֶת־אֱלֹהֵי אֲחֵרִים
 [IIIXXX]

וְלֹא־יִשְׁתַּחֲוֶה אִישׁ אֶת־אֱלֹהֵי אֲחֵרִים

וְלֹא־יִשְׁתַּחֲוֶה אִישׁ אֶת־אֱלֹהֵי אֲחֵרִים
 וְלֹא־יִשְׁתַּחֲוֶה אִישׁ אֶת־אֱלֹהֵי אֲחֵרִים
 [IIIXXX]

וְלֹא־יִשְׁתַּחֲוֶה אִישׁ אֶת־אֱלֹהֵי אֲחֵרִים

וְלֹא־יִשְׁתַּחֲוֶה אִישׁ אֶת־אֱלֹהֵי אֲחֵרִים
 וְלֹא־יִשְׁתַּחֲוֶה אִישׁ אֶת־אֱלֹהֵי אֲחֵרִים
 [IAXXX]

fol. 3v

Fol. 8r

[xii']
 לא יוכל שום איש מבני קהלנו הן איש ואשה (?) למכור יין עד שיתכשר עד ש...?
 ... שביד מוכר היין עד שיהיה כשר להעיד עליו וקוני העזר אחר גם כן
 להעיד עליו יצא בקנס יב' לקונה העז [ר] ויב' לחצר האד [ו]ן

נמכרה בסך שא...?

Fol. 8v

[xiii']
 ... קהלנו הן איש ואשה (...) ויין עד שברור לו אחד שיהיה (...) /כשר\
 ... אחד גם כן (פס) כשר להעיד עליו וזה בקנס יב'

Index de mots aljamiats que apareixen en el text hebreu de les tabes

אגוסט	agost	XXIX, I', IX', X'
אלבראן	albaran	I, II, XIV
[אלבורנס]	Alborns = Albons	VIII]
בארי	barri	IV
בוטה	bóta	II'
בוטה קולרישה	bóta coleresa < Colera	II'
בוטיש	bótes	II'
בוטאגי	botage	I', III'
בוטיגה	botiga	II'
קלאברי	clavari	I, II
קומפרומיש	compromís	XVI
(sic) קומטלאש	[sous] comtals	III, XVII, XVIII, VIII'
קומטאט	comtat	III, <i>passim</i>
קורטון	corton = quartó	XII
קומון	[llibre] comun	XVII
אנ	En	XXIII, L fol. 4v
גוליאול	juliol	XXIX
גון	juny	XXVIII
מנואל קומ	Manual Comú	VIII
נ	N' < En	L fol. 4v
נוטא	Nota	VIII
נובמברי	novembre	XLI
אוקטריטאט	octoritat = autoritat	IX
[פוג']	Puig	L fol. 4v]
ריאל	real o reial	IX
רינדא	renda = collites	XIII
(sic) רילאש	vells = llana tosa	XII

NOTES

1. Manuel SERRANO y SANZ, *Orígenes de la Dominación Española en América. T. I: Los amigos y protectores de Cristóbal Colón*, vol. 25 de «Nueva Biblioteca de Autores Españoles», Madrid 1918, pàgs. XXIII-XXV. Apéndice. Documentos del primer capítulo, n.ºs III, XI, XXVII-XXIX, XXXIII, XL. Documentació referent als jueus de Saragossa, la major part d'època tardana, datats en diferents anys del segle XV, quan l'aljama havia estat reorganitzada en virtut de les concessions i privilegis reials. El més antic és de l'any 1397 i el darrer està datat el 1490, en vigílies de l'expulsió dels jueus del nostre país. El contingut versa sobre estatuts d'arrendament de «sisas» (ajudes) del vi i de la carn (1434: la més extensa), i de la carn (1476). Es fa també una relació dels preus a què foren arrendades els anys 1397 i 1400, les cises de «braçatge», «mercaderia», «traperia e cambio», «forniment», «cabeçatge e heredades». L'autor es limita a transcriure els documents, sense, però, fer cap comentari del contingut.
2. José Luis LACAVE, *La carnicería de la Aljama Zaragzana a fines del siglo XV «Sefarad»*, Año XXXV, Madrid-Barcelona 1975, fasc. 1, pàgs. 3-35. Es tracta d'un estudi sobre els estatuts de l'arrendament de la «sisas» (ajuda) de la carn d'aquella aljama, l'any 1488, molt semblant a la publicada per Serrano i Sanz de l'any 1476, amb la particularitat, però, de tractar-se d'un document aljamiat, és a dir, escrit en caràcters hebreus.
3. Pierre VIDAL, *Les juifs des anciens comtés de Roussillon et de Cerdagne*, «Revue des Études Juives» 15 (1887), pàgs. 19-55, i 16 (1888), pàgs. 1-13 i 170-203. Extens treball que, traduït al català, ha estat publicat recentment a «CALLS» 2 (1987), pàgs. 26-112. L'autor afirma haver vist diversos quaderns de l'ajuda de les mercaderies i de la roba, i que una de les llistes, la B 332, era escrita en hebreu; el mateix autor es limita a fer aquesta observació en la nota 68 del seu article, però sense publicar-ne la transcripció del text ni la traducció. Als Archives Départementales de Perpinyà, he pogut examinar la documentació jueva que hi és conservada. En efecte, entre registres i lligalls, B 328-334-339, tots referents a diversos assumptes de l'aljama i dels jueus particulars de Perpinyà, s'hi troben tres llistes de l'ajuda imposada sobre diferents productes o negocis. Una és escrita en hebreu, concretament la del lligall B 332, que conté 5 pergamins i 16 fulls de paper (en llatí, català i hebreu) dels anys 1401-1405. Respecte a ajudes pròpiament dites, hi ha una deliberació del consell d'aquella aljama sobre l'establiment d'una ajuda *lucrorumper* eixugar els deutes comuns; una altra llista d'ajudes *mutuorum, mercium et pignorum* de jueus del mateix call; a més, un document referent a la venda de l'impost del vuitè sobre el vi del jueus d'aquella vila i la seva col·lecta; i finalment l'esmentada llista, redactada en hebreu, en què figuren els noms i les quantitats que cadascun dels jueus d'aquella aljama havia de pagar. Cap d'aquest tipus de documentació, però, no té l'estructura, ni sembla oferir l'interès, de les dues tabes que publico. D'altra banda, he pogut comprovar que les esmentades llistes no han estat objecte de cap estudi particular.
4. Alfred MOREL-FATIO, *Notes et documents pour servir à l'histoire des juifs des Baléares, sous la domination aragonaise, du XIII au XV siècle*, «Revue des Études Juives» 4, París 1882, pàgs. 42-50, que contenen unes ordinations en llengua catalana concedides per Sanç I de Mallorca el 20 de març de 1315.
5. Louis FINKELSTEIN, *Jewish Self-Government in the Middle Ages*, Nova York 1924 (Greenwood Reprinting, 1975), en referir-se a les comunitats jueves hispanes, dedica un breu resum a la venda del vi (pàg. 366) i a les taxes sobre la carn i

el vi, acompanyades de les sancions en què incorrien els qui evadien tal obligació (pàg. 371). Es tracta de les *taqanot* de Valladolid de 1432, el text original de les quals ha estat publicat recentment a «Fontes Iudeorum Regni Castellae», vol. V, Salamanca 1987.

6. Isidore EPSTEIN, *The «Responsa» of Rabbi Solomon ben Adreth of Barcelona (1235-1310)*, reeditat al volum *Studies in the Communal Life of the Jews of Spain (As Reflected in the Responsa of Rabbi Solomon ben Adreth and Rabbi Simon ben Zemach Duran)*, Nova York 1968. L'autor, al capítol dedicat a les ordinations comunals, tracta pròpiament del control i de la regulació del preu del vi i de la carn (pàg. 89), i també, en exposar l'administració fiscal de les comunitats hebrees, de taxes tributàries i exempcions (pàgs. 13-32).
7. A. I. LAREDO, *Las taqanot de los expulsados de Castilla a Marruecos y su régimen matrimonial y sucesorial*. «Sefarad» 7 (1947), pàg. 269, es refereix a la institució de cises sobre la carn a favor dels pobres, com també sobre els fruits secs, oli, sabó i mantega, relacionades amb assumptes comunals i municipals. Algunes citacions d'arrendataris de cises apareixen al treball de Francisca VENDRELL DE MILLÁS, *Al margen de la organización de la Aljama judaica de Zaragoza, Nuevas ordenaciones o «Tacanot», año 1415*, «Sefarad» 24 (1969), ítems XX, L, LII-LIII, LVI (sobre arrendataris de la cisa), XXXVI (cisa de la draperia), XXXII, XXXVIII (taxadors). José Ramón MAGDALENA NOM DE DÉU ha tractat també el tema dels impostos al seu article *Población, propiedades e impuestos de los judíos de Castellón de la Plana durante la baja Edad Media*, «Sefarad» 34 (1974), pàgs. 273-287. Ja a començament d'aquest segle, Francesc DE BOFARULL havia publicat, amb el text català i aragonès les *Ordinacions fetes per Alfons III de Catalunya i IV d'Aragó*, l'any 1333, destinades als jueus de la Corona catalano-aragonesa al «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona» 7 (1913-14), pàgs. 153-163. Tot i tractar-se d'ordinacions reials referides especialment a tributs, *peites* i subsidis, s'hi contenen elements anàlegs a les nostres tabes, sobretot pel que fa *mutatis mutandis* a la declaració del valor dels béns, mercaderies, com també al jurament que l'acompanya i l'enregistrament al Llibre. Respecte a *talles*, Isidore LOEB, *Histoire d'une taille levée sur les Juifs de Perpignan en 1413-1414*, «Revue des Études Juives» 14 (1887), pàgs. 55-79. Tracta d'una talla destinada a unes finalitats molt concretes consistents en el pagament d'un deute contret per l'aljama, el pagament d'uns quants creditors jueus i cristians, i el lliurament d'un fons al tresor reial. Amb una visió més àmplia sobre la mateixa aljama, Richard W. EMERY ha parlat de *talles* a *Documents concerning some Jewish scholars in Perpignan in the fourteenth and early fifteenth centuries*, «Michael, On the History of the Jews in the Diaspora» 4, Tel Aviv 1976, pàgs. 27-48. També, d'aquest autor, *The Wealth of Perpignan Jewry in the Early Fifteenth Century*, a «Les Juifs dans l'Histoire de France», Leiden 1980, pàgs. 78-85. Dins aquesta mateixa línia de *talles*, cal citar, finalment, J. SHATZMILLER, *La perception de la «Tallia judeorum» en Provence au milieu du XIV siècle*, «Annals du Midi» 82 (1970), pàgs. 221-236.
8. Fritz BAER, *Die Juden im christlichen Spanien*, Erster Teil, Berlin 1929. *Takkanat*, ordinations i reglaments d'aljames de la corona catalano-aragonesa: A.C.A., Doc. 250 (reg. 896, f. 110-112 sobre verema i vi); doc. 463 (reg. 2042, f. 96-98 sobre la cisa del vi i de la carn de l'aljama de Saragossa), etc. Dins el conjunt dels nombrosos documents que versen sobre ordinations publicades per aquest autor, aquells que es refereixen més directament a l'aspecte econòmic, com els citats, són tractats de tal manera que únicament s'ofereix una regesta-índex del

contingut de cadascun. Allà on Baer s'estén més en aquesta matèria és al seu opuscle *Historia de los judíos en la Corona de Aragón* (s. XIII y XIV), [Traducció castellana de *Studien zur Geschichte der Juden im Koenigreich Aragonien während des 13. und 14. Jahrhunderts*, 1913], Ed. Diputació General de Aragón, apèndix II: *Responsa* Rabínicos, pàg. 223-224, n.ºs 19, 20 i 21, on l'autor tracta de les cises de botatge i vi; concretament al n.ºs 21 (Séset I, 19) dels impostos sobre la carn, el vi i altres articles de consum.

9. Jéan RÉGNÉ, *History of the Jews in Aragon. Regesta and Documents 1213-1327*. Edited and Annotated by Yom Tov Assis in Association with Adam Gruzman, Jerusalem 1978. The Magnes Press, The Hebrew University. A.C.A., doc. 276 (reg. 13, f. 211); doc. 1200 (reg. 51, f. 43r et v.) en llengua catalana; doc. 2629 (reg. 195, f. 44) Pere II (Lleida, 5 de juny de 1297) autoritzà les aljames de Catalunya a fer taxes pròpies de les comunitats, etc.
10. Joseph JACOBS, *An Inquiry into the Sources of the History of the Jews in Spain*, Londres 1894. Són nombrosos els documents enregistrats per l'autor, procedents de diferents arxius, sobre taxes, no solament de la Corona catalano-aragonesa, sinó també d'altres regnes d'Espanya. Amb tot, es tracta, com en la majoria dels casos que he citat, de taxes que generalment fan referència a tributació al fisc reial o senyorial, a què estaven obligades les respectives aljames. Cfr. *Introduction* XXIII-XXIV i XLII-XLIII, que contenen l'enumeració dels documents.
11. En matèria econòmica sobre préstecs, els estudis més representatius actualment són els d'Immaculada OLLICH, *Aspectes econòmics de l'activitat dels jueus de Vic segons els «Libri Judeorum» (1266-1278)*, i de Montserrat CASAS, «*Liber Judeorum*» de Cardona (1330-1334), publicats pel C.S.I.C., Institució Milà i Fontanals, Departament d'Estudis Medievals, «Miscel·lània de Textos Medievals» n.ºs 3 (1985), pàgs. 1-118 i 119-314, respectivament. Al gènere econòmic pertany igualment l'article de Ricard SOTO COMPANYY sobre Mallorca, *La aljama judaica de Ciutat en el siglo XIII (Época de Jaime I)*, «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana» 36, Palma de Mallorca 1978, pàgs. 145-184. Cal citar també l'esmentat Richard W. EMERY, *The Jews of Perpignan in the Thirteenth Century. An Economic Study Based on Notarial Records*, Nova York 1959; Mathias DELCOR, *Les Juifs de Puigcerda au XIIIe siècle*, «Sefarad» 26 (1966), pàgs. 17-46, del qual existeix una traducció catalana a «Estudis històrics sobre la Cerdanya», Editorial Barcino, Barcelona 1977, pàgs. 77-110; i, per completar, el resum (29 pàgines) de la Tesi doctoral de Manuel GRAU MONSERRAT, publicat a Barcelona el 1977, *La judería de Besalú (Gerona) (siglos XIII al XV)*, i el ja esmentat article (vegeu nota 6) de J.-R. MAGDALENA.
12. Un esquema bàsic per a l'estudi de l'estructura socio-econòmica de l'aljama de Castelló d'Empúries, i la seva importància, ha estat ofert per l'autor d'aquest treball en una comunicació sota el títol *Els jueus de Castelló d'Empúries*, presentada a les «Jornades d'Estudi sobre la Història dels Jueus a Catalunya», que tingueren lloc a Girona l'abril de 1987 (publicada a les pàgs. 299-319 del volum d'Actes).
13. Es troba una referència a aquest privilegi a AHG, Cast., vol. 86, objecte d'un estudi que inclou les altres tabes d'ajudes de l'aljama de Castelló d'Empúries investigades fins avui, preparat per a la publicació.
14. *Subvicarius* (AHG, Cast., vol. 86: «Judei predicti electi a prioribus electoribus de consilio et assensu venerabilis Bernardi Goste subvicarii ordinauerunt et ordinationes fecerunt»). El sots-veguer signà el document: «Signum Bernardi Goste subvicarii supradicti qui premissis auctoritatem suam prebuit et consensum,

presentibus testibus quibus supra atque notario infrascripto». Tal pràctica, la veiem corroborada en una taba de l'impost dels deutes de l'any 1379: «venerabilis Berengarius de Pavo firmavit in predictis ut commissarius domini comitis» (AHG, Cast., vol. 336).

15. Probablement, el mimetisme féu ajuntar i alternar, en el transcurs del segle XIV, la denominació *aljama* («aljama seu communitas judeorum», AHG, Cast., vol. 311) amb *universitas*, en expressions com les que segueixen: «universitas aljame» (1345), «Universitas aljame judeorum», com també «dicte universitatis dicte aljame» (1388) (AHG, Cast., vol. 464). Aquest procés, evident en locucions com «super aljamam judeorum ville Castilionis seu universitatem eiusdem» (1402) (AHG, Cast., vol. 560), arribà a substituir, en ocasions, la tradicional denominació *aljama* per, simplement, *universitas*, en expressions com ara «dicte universitatis judeorum» (1386) (AHG, Cast., vol. 513).
16. «In the Spanish and later also in the Italian and Oriental communities, the term *haskamah* was used for the statutes and ordinances enacted by the communities», *Encyclopaedia Judaica, Jerusalem*. Segons A. M. HYAMSON, *Sephardim of England*, (1951), el terme fou aplicat especialment a les lleis o normes concernents el govern, l'organització i l'administració interna de les comunitats.
17. «*Takanah* or *haskamah* by which communal life was regulated», Epstein, *op. cit.*, pàg. 44.
18. Ultra els llibres rituals i litúrgics propis del culte a la sinagoga, l'aljama posseïa altres llibres pertanyents al seu règim intern. Entre aquests darrers, hi ha constància dels següents: *Liber Ordinationum Consilii* (AHG, Cast., vol. 567) «...omnes judei ville Castilionis habentes potestatem de infrascriptis ab aljama judeorum Castilionis prout assertus apparet in Libro Ordinationum Consilii» (29 martii 1405). Un altre era el *Llibre de Declaracions*, citat més d'una vegada a la taba [IX, XXII], «llibre especial que conté totes les declaracions dels particulars de la comunitat». A propòsit de llibres, i per evitar confusions, cal advertir que llibres com *Manual comun* i *Nota*, esmentats a les tabes [VIII], eren pròpiament protocols notariais, considerats «extra oficials», és a dir, forans als ulls dels jueus, arxivats a les notaries públiques de la vila. Cfr. Miquel PUJOL I CANELLES, *Un inventari de la notaria d'En Bofill fins al primer terç del segle XVII a Castelló d'Empúries*, «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», Figueres 1988.
19. En alguna ocasió, aquestes ordinacions, en lloc de taba prenen el nom d'*albarà*, com ara la del 13 de setembre de 1364: «prout ipsa ajuda sive impositio est ordinata et prout continetur in quodam albarano cum quo predicta ajuda sive impositio fuit subastata, sic cuius quidem albarani tenor talis sequitur esse: Tot hom e tota fembra de nostra aliama qui comprarà draps de lana ho vestits que no sia mercaderia pagarà VIII diners de tot XX sol. que comprarà... E sin vendrà, els pagara II diners per la venda. Item qui farà draps de lana, etc.» (AHG, Cast., vol. 257).
20. La presència d'escriuans (*soferim*) exercint les funcions de notari (cfr. S. SCHWARZFUCHS, *Kahal. La Communauté Juive de l'Europe Médiévale*, París 1986, pàg. 64) és corroborada a les mateixes ordinacions de l'impost o ajuda dels deutes, objecte del present estudi, on tal pràctica apareix amb certa freqüència [III-IV, IX, XIX, XXX, XI']. A través de la documentació existent referent a l'aljama de Castelló d'Empúries, coneixem el nom d'alguns jueus castellanins que sabien escriure l'hebreu, com s'infereix dels albarans escrits de pròpia mà d'Astruch Vidal Sotllam o de Jaffia Ravayla: «albarano ebrayco manu propria» 1370 (AHG, Cast., vol. 311) i 1378 (AHG, Cast., vol. 340) respectiva-

ment. A vegades era tot un quadern, com el presentat aquí: «in quodam quaterno papiro scripto manu propria Mahir Bonsenyor in ebraycho», 1369 (AHG, Cast., vols. 307 i 311). Aquests albarans eren dipositats en una de les dues notaries públiques existents a Castelló d'Empúries: «in quodam alberano ebraycho existente penes mei R. Bussigues notarii Castilionis» (AHG, Cast., vol. 336); «quod albaranum ex pacto permaneat penes notarii» (*Ibidem*, vol. 311); «quod albaranum remanere volumus penes notarii infrascripti» (*Ibidem*, vol. 340); «cum quodam albarano ebraycho per nos de presenti tradito in posse notarii infrascripti» (*Ibidem*, vol. 320).

21. El corrent immigratori de jueus procedents de la ciutat de Girona fou particularment freqüent a mitjan segle XIII, i continuà constituint una constant durant tot el segle XIV, en què, pocs anys abans dels avalots de 1391, hi ha constància de 10 jueus gironins residents a la vila comtal. A partir de la segona meitat del segle XV, fins a l'expulsió definitiva, jueus procedents de Girona envairen el camp força abandonat a causa de les conversions massives que tingueren lloc a Castelló d'Empúries, i convisqueren amb la reduïda aljama local. És igualment una constant, en el transcurs del segle XIV, l'existència de jueus transeünts — per bé que en nombre més reduït que els de Girona — procedents de Figueres, Peralada, Besalú, Olot, etc., ordinàriament per raó de negoci o a causa de vincles familiars. Per tenir una idea aproximada del vaivé de jueus «ajuntats a la nostra aljama» [II], ofereixo una petita mostra corresponent als anys 1388-1389, en què a Castelló d'Empúries, segons una estadística que he confeccionat, hi trobo — no incloses les vídues — 70 jueus («judeus Castilionis») que formalitzen contractes de préstec davant notari públic. Cal tenir en compte, en aquest respecte, que pels mateixos anys feia temps que l'aljama havia iniciat la davallada, després d'haver assolit la cota més elevada de població els anys 1339-1341 amb els 99 jueus barons que realitzen contractes de préstec.

Quadre del número de jueus nouvinguts a Castelló d'Empúries, o transeünts, durant els anys 1388-1389, i llur procedència:

Agramunt	1
Barcelona	6
Besalú	2
Figueres	2
Girona	10
Limoux	1
Peralada	2
Perpinyà	1

22. L'hora de la *minhà*, és a dir, l'hora del servei religiós de la tarda. Cfr. Epstein, *op. cit.*, pàg. 37.
23. Cfr. nota 18.
24. *Renda* en el sentit de «productes agrícoles» o «collites». Cfr. J. COROMINES *DECat*, VII, pàg. 294.
25. Cfr. nota 18.
26. En cap dels capítols de les tabes no s'esmenten penes majors, com ara l'excomunió, etc. (*alatma*, *vet*, i *niduy*), que segons Epstein, *op. cit.*, s'aplicaven a la comunitat o persona que violava alguna de les regles que determinaven el pagament del tribut reial o senyorial, d'acord amb la talla imposada (pàg. 14); o als jueus que refusaven el càrrec per al qual havien estat elegits (pàg. 16); o per haver jurat en fals o per fraudulència (pàg. 19); o per vendre vi a un preu superior a l'establert, que en tal cas, a més de l'excomunió, estava obligat a pagar una multa (pàg. 89).

27. Les exempcions eren normals en aquesta classe d'impostos. També observem llur existència a les diferents ajudes municipals.
28. Hi ha constància del *scapolario scole*, que rep una quantitat destinada al manteniment de l'oli de les llànties de la sinagoga de Castelló d'Empúries. Segons un *responsum* o dictamen de Solomó ben Adret, reportat per Epstein, *op. cit.*, pàg. 32, els mestres, al seu temps o almenys en un temps concret, no eren exempts de les taxes; però, segons Jaume Riera, generalment ho eren.
29. Probablement es tracta del *Liber Ordinationum Consilii*, o bé del *Llibre de Declaracions*, ja esmentats.
30. Fritz (Yitzhak) BAER, *Historia de los judíos en la Corona de Aragón (s. XIII y XIV)*, Zaragoza, s.d. 1985, dedica uns paràgrafs a la «tasa de embotar» (= botatge) que s'havia de pagar al comprador de l'ajuda («sisas»). Cfr. nota 8.
31. Segons Eduard Feliu, *bóta coleresa* pren la denominació del monestir de Colera (Sant Quirze de Colera, Alt Empordà). Amb tot, sembla que el vocable *colerisa* respon també a una determinada mesura de capacitat. En efecte, les formes alternatives *colerisa* / *coleresa*, que apareixen en diferents documents de l'època aplicades al botatge de l'ajuda municipal de Castelló d'Empúries, suggereix tal possibilitat. La pròpia taba, objecte d'aquest estudi, proporciona una informació orientada vers aquest sentit quan descriu la «bóta *colerisa*» com una bóta de carga petita, dues de les quals tenien la capacitat d'una bóta corrent [II]. Sembla corroborar el seu significat de mesura una taba que inclou en ordinacions sobre l'impost municipal del vi, de l'any 1425 (AHG, Cast., vol. 1858, *Liber Claverie*), on el mot *colleresa* s'expressa en locucions clarament al·lusives a mesures de capacitat, com ara «per colleresa» i «a colleresas», junt amb «cortó» i «barral», o bé relacionat amb «quintar» i «somada»: «Qui haurà pagat VIII diners per quintar o III sous per somada, serà abatut per colleresa I sou IIII diners», «Item que negun habitant no gos comprar, prendra ni resebre vin a colleresas ni a cortons ni a barrals, ni en altra qualsevol manera». Per altra part, «a colleresas» apareix com equivalent a «en gros» en front de «a menut»: «vin en gros ço es a collerasas e a miges colleresas», «...bóta colleresa», «vin a colleresas e en altre manera» (AHG, Cast., vol. 1866) (Claveria, a. 1440). En un full solt inclòs al mateix volum, datat l'any 1442, llegim l'alternança *coleres* / *coleresa*, contraposat a bóta de mena. Tal vegada caldria relacionar «coleres», «coleresa», «colleresa» i «collerasas» amb el mot «cullersa», augmentatiu de «cullera», espècie de vas gros d'aram o de ferro amb un llarg mànec vertical per extreure i posar líquid en un recipient (cfr. ALCOVER-MOLL, *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Barcelona 1968). El mateix Diccionari aporta l'accepció «olla colera», equivalent al castellà «tinaja», per bé que la destinació que se li dona sembla ser molt diferent. Aplicat al nostre cas, la mesura «cullersa» hauria donat nom al recipient, és a dir, «bóta colleresa o colerisa». Sobre el valor estimatiu de dita bóta, sembla donar-ne una aproximació una taba de l'ajuda del vi i botatge municipal de la mateixa vila de Castelló d'Empúries, de l'any 1373, quan diu «Item que si alcun estrayn o privat dona vin a alcun habitant de la vila de Casteylo, el dit habitant pach lo que sizèn del preu per lo qual lo dit vin serà estimat valer. Emperò no s'entén negun vin qui fos donat lo qual no montàs a quantitat de una bóta colleresa» (AHG, Cast., vol. 345). Amb tot, a l'inventari —d'imminent publicació— dels béns mobles que posseïen els templers a la casa-comanda de Castelló d'Empúries (1307), apareix una nova estimació aplicada al cereal: «Item unam botam coleressam in qua erat usque ad unam migeriam de siuros secundum quod predicti existimabant».

32. Existeix un reglament de l'any 1403, fet pels secretaris de l'aljama de Perpinyà, sobre el *vuitè* del vi d'aquella vila i la seva col·lecta que comprenia els comtats de Rosselló, Vallespir, Baridà, Conflent i Cerdanya (Archives Départementales, Perpignan, 1B, 332) que poden il·lustrar l'ajuda del vuitè de la nostra taba. *Cfr.* també Alvaro SANTAMARIA, *Sobre la aljama de Mallorca: el impuesto del «size del vin juheuesch» 1400-1435*, dins «En la España Medieval». Estudios dedicados al prof. J. González González», Madrid 1980, pàgs. 467-494.